

Uloga izloženosti nasilju roditelja učenika u predviđanju zadovoljstva poslom osnovnoškolskih ravnatelja

Marijana Dragoslavić*

marijana.dragoslavic1@skole.hr

<https://orcid.org/0000-0002-3234-4452>

Vesna Bilić**

vesna.bilic10@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2306-5803>

<https://doi.org/10.31192/np.21.1.12>

UDK: 364.632:373-055.52

37.091.113:[331.44:159.9]

303.423(497.5)

Izvorni znanstveni rad / Original scientific

paper

Primljeno: 9. travnja 2022.

Prihvaćeno: 20. prosinca 2022.

Rad ravnatelja škola uključuje raznovrsne poslove, a kao iznimno osjetljivo i zahtjevno područje može se izdvojiti suradnja s roditeljima učenika. U novije vrijeme na svom radnom mjestu ravnatelji su nerijetko izloženi različitim nedopustivim ponašanjima i nasilju roditelja, no o tome se malo zna i govori. Cilj je ovoga istraživanja ispitati ulogu izloženosti nasilju roditelja učenika u predviđanju zadovoljstva poslom ravnatelja osnovnih škola Republike Hrvatske. U istraživanju je sudjelovalo 483 (M = 27,7 %; Ž = 72,3 %) ravnatelja iz svih regija Republike Hrvatske, time je obuhvaćeno 52,6 % pripadnika ciljane populacije. Za prikupljanje podataka korišteni su Upitnik sociodemografskih karakteristika, Skala izloženosti nasilju roditelja te Upitnik zadovoljstva poslom. Rezultati pokazuju da je riječ o raširenoj pojavi, a 80,75 % ravnatelja je tijekom svog ravnateljskog staža doživjelo barem jedan oblik nasilja od strane roditelja. Korelacijskom analizom utvrđeno je da ravnatelji koji češće doživljavaju nasilje roditelja imaju nižu razinu zadovoljstva poslom, a regresijska analiza pokazala je da je doživljeno nasilje statistički značajan prediktor zadovoljstva poslom. Jasna osuda svih oblika nasilja roditelja nad ravnateljima te primjena i poboljšavanje postojećih propisa zaključno se izdvajaju kao nužni uvjeti za smanjivanje te negativne pojave i omogućavanje kvalitetnog rada ravnatelja, a time i škola u cjelini.

Ključne riječi: *nasilje, ravnatelji, roditelji, zadovoljstvo poslom.*

* Dr. sc. Marijana Dragoslavić, Osnovna škola Maria Martinolića, Omladinska 11, HR-51550 Mali Lošinj.

**Prof. dr. sc. Vesna Bilić, Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Savska cesta 77, HR-10000 Zagreb.

Uvod

Kad se govori o nasilju u školama misli se na agresivno, ponavljano, zlonamjerno ponašanje pojedinaca ili skupina, koje može biti izravno (fizičko, verbalno) ili neizravno, prikriveno (relacijsko i elektroničko), a ugrožava različite sudionike u odgojno-obrazovnom procesu ili njihovu imovinu.¹ U širokom spektru različitih oblika nasilja u školama, najviše pozornosti praktičara i znanstvenika izazvalo je nasilje među vršnjacima, a drugi oblici – kao što je nasilje učitelja prema učenicima, ali i nasilje učenika i njihovih roditelja prema učiteljima te nasilje među učiteljima – prilično se zanemaruju. Osobito se malo zna o tome da su nasilju sve češće izloženi i ravnatelji² škola, što je donedavno bilo nezamislivo. Tome vjerojatno doprinosi i pogrešna percepcija da ravnatelji ne mogu biti žrtve nasilja u školi jer imaju legitimnu moć koja ih štiti. Iako se u novije vrijeme skreće pozornost na sve češće nasilje učitelja prema ravnateljima,³ iznimno malo pažnje i radova je posvećeno fenomenu nasilja roditelja učenika prema ravnateljima.⁴ Budući da su interakcije roditelja učenika i ravnatelja nedovoljno istražene,⁵ a općenito bi znanstvena istraživanja trebala usmjeravati prema onim problemima koji su za praksu u nekom trenutku važni ili izazivaju zabrinutost⁶ – to su i bili razlozi za odabir teme i istraživanje ovog relativno novog, a sve prisutnijeg problema u odgojno-obrazovnim ustanovama u Republici Hrvatskoj.

Odnosi ravnatelja i roditelja učenika složeni su i često uključuju međusobno različita očekivanja i različite percepcije onoga što je najbolje za učenika pa to

¹ Usp. V. BILIĆ, Nasilje učenika i njihovih roditelja nad nastavnicima, u: V. BILIĆ, S. BAŠIĆ (ur.), *Odnosi u školi. Prilozi za pedagogiju odnosa*, Zagreb, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2016, 181-228.

² Termin *ravnatelj*, koji ima rodno značenje, u ovome radu koristi se neutralno i odnosi se jednako na oba spola.

³ Usp. V. BILIĆ, M. DRAGOSLAVIĆ, Odnos doživljenog nasilja na radnom mjestu i zadovoljstva osnovnoškolskih ravnatelja poslom i životom, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 58 (2022) 2, 1-28; I. BUONOMO i dr., The roles of work-life conflict and gender in the relationship between workplace bullying and personal burnout. A study on italian school principals, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17 (2020) 23, 1-17.

⁴ Usp. C. M. JAKSEC, *The Confrontational Parent: A Practical Guide for school Leaders*, New York, Eye on Education, 2003, 1-124; C. M. JAKSEC, *The difficult parent. An educator's guide to handling aggressive behavior*, London, Corwin Press, 2005, 1-160; D. MAY i dr., Exploring parental aggression towards teachers in a public-school setting, *Current Issues in Education*, 13 (2010) 1, 1-34; M. C. UNGER, *Principal Perceptions of Parental Aggression*, doctoral dissertation, Ohio University, 2014, http://rave.ohiolink.edu/etdc/view?acc_num=ohiou1407444464 (01.08.2022).

⁵ Usp. Jaksec, *The Confrontational Parent...*, 83; Jaksec, *The difficult parent...*, 24; May i sur., *Exploring parental aggression...*, 4.

⁶ Usp. M. MEJOVŠEK, *Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*, Jastrebarsko, Naknada Slap, 2013, 19.

može biti izvor ljutnje ili sukoba,⁷ kojih je u školi oduvijek bilo. Sukobi nastaju spontano zbog nesporazuma u komunikaciji, međusobno suprotstavljenih stajališta i sl. te mogu uzrokovati negativan ishod, ali mogu biti i prilika za rješavanje nesporazuma, što tada može biti korisno za sukobljene strane, a osobito za učenike. Roditelji se, zbog različitih problema svoje djece, najprije obraćaju njihovim razrednicima i učiteljima. No, ako ne dobivaju adekvatne odgovore ili nailaze na nerazumijevanje, a često se i sukobe s učiteljima, oni se obraćaju za pomoć ravnateljima koji su učiteljima nadređeni. Neki od razloga traženja pomoći ravnatelja najčešće su nezadovoljstvo ocjenama, disciplinski problemi, loše ponašanje djece, doživljeno vršnjačko nasilje, nepravedno postupanje učitelja i vršnjaka i sl.⁸ Percepcija roditelja o tim problemima pod utjecajem je djetetovih iskustava u školi i njegovih viđenja nekih događaja. Naime, roditelji čuju samo djetetovu stranu priče,⁹ koja može, ali i ne mora biti ili nije u potpunosti istinita, no roditelji ga žele zaštititi pa zbog toga uzrujani dolaze u školu. Nerijetko u sukobima s učiteljima, roditelji premještaju agresiju na ravnatelje i percipiraju ih kao simbol nepravde koju je doživjelo njihovo dijete. No ako se ne rješavaju, sukobi mogu prerasti u nasilje.

U definiranju različitih oblika nasilja u školi ističe se da je riječ o agresivnom, namjernom, ponavljanom ponašanju, koje se temelji na neravnoteži moći, a počinitelj ima cilj nanijeti bol ili štetu žrtvi.¹⁰ U nedostatku opće prihvaćene definicije za ovaj oblik nasilja, a sukladno temeljnim kriterijima, nasilje roditelja učenika prema ravnateljima možemo odrediti kao zlonamjerno, opetovano, izravno ili neizravno ponašanje koje ravnatelji doživljavaju kao prijetnju svojoj fizičkoj, psihičkoj i profesionalnoj dobrobiti.¹¹ Pri tome je namjera tih roditelja da ravnatelji osjete bol zbog uvreda, omalovažavanja i sl. te da nanesu štetu njihovom zdravlju, ugledu, dostojanstvu, profesionalnom statusu.¹² Upravo zbog takve namjere nasilje roditelja se razlikuje od drugih sličnih ponašanja (sukoba, neprimjernih, nepristojnih reakcija i sl.). O nasilju se govori ako se ono ponavlja u nekom razdoblju, ali pri tome je važno napomenuti da se nasiljem smatra i samo jedan grubo incident tijekom kojega ravnatelj može biti ozlijeđen ili izložen velikom strahu, stresu, poniženju, boli ili ozbiljnoj šteti na socijalnom i

⁷ Usp. Jaksec, *The Confrontational Parent...*, 5.

⁸ Usp. Jaksec, *The Confrontational Parent...*, 22; Jaksec, *The difficult parent...*, 21; May i sur., *Exploring parental aggression...*, 6.

⁹ Usp. B. J. LEHMAN, R. L. REPETTI, Bad days don't end when the school bell rings. The lingering effects of negative school events on children's mood, self-esteem, and perceptions of parent-child interaction, *Social Development*, 16 (2007) 3, 596-618.

¹⁰ Usp. Bilić, *Nasilje učenika i njihovih roditelja...*, 184; Bilić, Dragoslavić, *Odnos doživljenog nasilja...*; Buonomo i sur., *The roles of work-life conflict...*, 3; D. OLWEUS, Prevalence and Incidence in the Study of Antisocial Behavior: Definitions and Measurements, u: M. W. KLEIN (ur.), *Cross-National Research in Self-Reported Crime and Delinquency*, Dordrecht, Springer, 1989, 187-201.

¹¹ Usp. Bilić, *Nasilje učenika i njihovih roditelja...*, 182; Unger, *Principal Perceptions of...*, 19.

¹² Usp. isto, 182; M. LAKLIJA, J. JANKOVIĆ, Mobbing osobni, obiteljski i radni problem i njegova prevencija. *Kriminologija i socijalna integracija*, 18 (2010) 1, 65-74.

profesionalnom planu. Međutim, ako se nasilje događa vrlo često (dnevno ili tjedno), a sukladno temeljnim kriterijima o nasilju,¹³ opravdano se govori o zlostavljanju ravnatelja. Razlika u moći, koja proizlazi iz odnosa s drugima,¹⁴ također je važna definicijska komponenta i ovog oblika nasilja. Potrebno je reći da roditelji učenika mogu biti fizički jači ili mentalno i socijalno snažniji od ravnatelja. U praksi se često susreću situacije da roditelji učenika koriste svoju privilegiranu socijalnu i materijalnu poziciju da bi dokazivali svoju nadmoć, prijetili ili nanosili štetu i bol ravnateljima. Pa iako ravnatelji imaju u školama legitimnu moć, roditelji učenika, sukladno Foucaultovoj teoriji moći,¹⁵ mogu izvesti moć iz niza drugih neformalnih izvora, primjerice korištenja svoje pozicije (socioekonomske, poslovne, političke), ali i poznanstva ili rodbinskih veza s osobama koje su nadređene ravnateljima (prosvjetne vlasti, inspekcija i sl.), kao i povezivanja s nezadovoljnim i ravnatelju suprotstavljenim djelatnicima u školi te drugim nezadovoljnim roditeljima. Sve to dovodi do neravnoteže u odnosu moći i može snažno utjecati na odnose roditelja i ravnatelja te ishode nasilja. Uz opisane glavne kriterije u određivanju nasilja za još potpunije shvaćanje toga fenomena važno je razumjeti procese i progresivne faze njegova postupnog razvoja. U literaturi se najčešće opisuje Leymannov model nasilja na radnom mjestu koji se sastoji od sljedećih faza: (1) *ciljani sukobi*, (2) *početak nasilja na radnom mjestu*, (3) *prvi psihosomatski problemi*, (4) *pogrešna procjena žrtve*, (5) *ozbiljno pogoršanje psihofizičkog zdravlja* i (6) *isključivanje žrtve iz svijeta rada*.¹⁶ U novije vrijeme taj je model proširen svojevrsnom pred-fazom, nazvanom »nulto stanje«, kao nužnim uvjetom za pojavu nasilja, a uočava se u općenitom sukobu koji se na prvi pogled opaža u trivijalnim razlikama u mišljenju, sitnim optužbama, inatu i sl.¹⁷

Malobrojna istraživanja pokazuju da nasilje roditelja učenika prema ravnateljima nije minoran problem i ne treba ga zanemarivati. Tako, primjerice, rezultati istraživanja provedeni među ravnateljima (N=669) na Floridi pokazuju da je 60 % sudionika tog istraživanja doživjelo psovanje i vikanje roditelja najmanje dva puta tijekom školske godine, 70 % ih je bilo lažno optuženo, a 79 % doživjelo je različite prijetnje od strane roditelja učenika.¹⁸ U Australiji je neki oblik nasilja roditelja doživjelo više od 80 % ispitanih ravnatelja škola, dok je u Italiji neki oblik nasilja na radnom mjestu doživjelo 49 % ispitanih ravnatelja i 54,8 % ravnateljica (N=860), pri čemu su u 40 % tih slučajeva počinitelji bili ro-

¹³ Usp. Olweus, *Prevalence and Incidence...*, 193.

¹⁴ Usp. M. FOUCAULT, *Znanje i moć*, Zagreb, Globus, 1994.

¹⁵ Usp. *isto*, 179.

¹⁶ Usp. H. EGE, *Mobbing, straining, stalking - prevenzione, strategie, soluzioni*, Bologna, Prima, 2005, 1-37; Lakić, Janković, *Mobbing – osobni, obiteljski...*, 67; H. LEYMAN, *Mobbing and Psychological Terror at Workplace, Violence and Victims*, 5 (1990) 2, 119-126; D. ZAPE, C. GROSS, *Conflict escalation and coping with workplace bullying. A replication and extension, European Journal of Work and Organizational Psychology*, 10 (2001) 1, 497-522.

¹⁷ Usp. Ege, *Mobbing, straining, stalking...*, 3.

¹⁸ Usp. Jaksec, *The difficult parent...*, 20.

ditelji učenika.¹⁹ U Sjedinjen Američkim Državama 95 % ravnatelja je doživjelo agresivno ponašanje roditelja, a njih 36,6 % navode da se svake godine osjećaju sve ugroženije.²⁰

Navedena istraživanja uglavnom analiziraju izravne oblike nasilja (fizičko i verbalno), dok se neizravni oblici nasilja (relacijsko ili elektroničko), koji su u suvremenom svijetu sve prisutniji, gotovo i ne spominju. Dobiveni nalazi pokazuju da su ravnatelji rjeđe izloženi fizičkim oblicima nasilja roditelja (guranju, potezanju, udaranju rukama, nogama, predmetima i sl.), oštećivanju imovine, a zastupljenije je verbalno nasilje, odnosno zlonamjerna upotreba riječi, te se osobito koriste prijetnje da bi se ravnatelju nanijela emocionalna bol, socijalna i profesionalna šteta.²¹

U literaturi²² se među reakcijama ravnatelja koje mogu biti čimbenici rizika za nasilno ponašanje roditelja izdvajaju: ravnateljev hladan, poslovan nastup s pozicije moći, ili korištenje moći na neprimjeren način (prijetnje roditeljima, insinuiranje posljedica za njihovu djecu), a korištenje moći provocira i diktira količinu protivljenja.²³ Slično je i kad ravnatelji formalno navode podatke koji se odnose na svu djecu, a pokazuju nedostatak empatije, slušanja i razumijevanja za konkretne probleme roditelja i njihova djeteta. Sve je to u suprotnosti s onim što roditelji žele i očekuju od ravnatelja (pomoć i osoban, fleksibilan pristup) pa se žale da se pred njima često osjećaju sami, ugroženi, omalovaženi.²⁴ Ravnatelji mogu grubo reagirati na neutemeljene optužbe roditelja i time otvoriti ciklus nasilja. Isto tako ravnatelji često burno reagiraju kada se nađu u obrambenoj poziciji, osobito ako se roditelji miješaju u rad škole. Pa, iako su takva ponašanja shvatljiva, profesionalno su nedopustiva. Ovdje navedenim manifestiranim situacijskim čimbenicima rizika za nasilje nad ravnateljima, treba dodati i druge dublje probleme, kao što su proturječna obrazovna očekivanja i različite percepcije onoga što je dobro ili u najboljem interesu njihove djece, odnosno učenika.

Sukladno *socio-ekološkoj teoriji*²⁵ potrebno je izdvojiti i neke individualne osobine roditelja, kao što je povećana agresivnost, hostilnost, slaba regulacija bijesa, slaba kontrola ponašanja i sl. Svakako treba navesti neke, u praksi opa-

¹⁹ Usp. D. RILEY, D. J. DUNCAN, J. EDWARDS, Staff bullying in Australian schools, *Journal of Educational Administration*, 49 (2011) 1, 7-30; Buonomo i sur., *The roles of work-life conflict...*, 6.

²⁰ Usp. Unger, *Principal Perceptions of...*, 68.

²¹ Usp. Jaksec, *The Confrontational Parent...*, 88; Jaksec, *The difficult parent...*, 20; Unger, *Principal Perceptions of...*, 38.

²² Usp. Jaksec, *The Confrontational Parent...*, 22; Jaksec, *The difficult parent...*, 33; May i sur., *Exploring parental aggression...*, 29; Unger, *Principal Perceptions of...*, 27.

²³ Usp. W. K. HOY, C. G. MISKEL, *Educational administration. Theory, research, and practice*, New York, McGraw-Hill, 2012.

²⁴ Usp. Jaksec, *The Confrontational Parent...*, 22; Jaksec, *The difficult parent...*, 35.

²⁵ Usp. U. BRONFENBRENNER, P. A. MORRIS, The bioecological model of human development, u: R. M. LERNER (ur.), *Handbook of Child Psychology. Theoretical Models of Human Development*, Hoboken, New Jersey, John Wiley & Sons, 2006, 793-828.

žene, osobne probleme roditelja, kao što je konzumacija alkohola i droga, a koji su čest razlog nasilnog ponašanja prema učiteljima i ravnateljima. Njihova ponašanja prema ravnateljima mogu biti oblikovana i njihovim osobnim iskustvima iz djetinjstva, ali i prethodnim neugodnim iskustvima s ravnateljima i učiteljima svoje djece. Nasilnom ponašanju roditelja znatno mogu doprinijeti i obiteljski čimbenici (sukobi u obitelji, razvod, ekonomski problemi i sl.). Nesumnjivo i neki društveni čimbenici znatno mogu doprinijeti nasilju roditelja prema ravnateljima, a to je prije svega promijenjena i nezavidna socijalna pozicija ravnatelja. U svijetu u kojemu se sve gleda kroz materijalno, mnogi misle da se mogu grubo odnositi prema ljudima koji imaju slabiji materijalni položaj, slabu zaštitu i sl. Znatno utjecaj na neprimjerena ponašanja općenito ima naglašeni individualizam i moralni relativizam, odnosno shvaćanje da ne postoji univerzalan moral i norme koje bi za sve ljude bile podjednako obvezujuće, a prosudba o tome što je dobro ili nije ovisi o pojedincu, preferiraju se vlastiti standardi, visok stupanj konformizma i sl.²⁶ Uz to, stječe se dojam da su ljudi u suvremenom društvu naviknuli koristiti nasilje da bi ostvarili svoje želje.²⁷

Važno mjesto u ovom pregledu pripada i pedagoškim teorijama i hvale vrijednim konceptima koji su zagovarali stavljanje djeteta u središte pozornosti, naglašavali važnost bezuvjetnog prihvaćanja, brige i podrške, prava djeteta i sl. No, kako to obično biva, neke od tih teza prerasle su u svoju suprotnost. Tako dio roditelja, osobito permisivnog odgojnog stila, bezuvjetno vjeruje svojoj djece i nastoji ukloniti, i to po svaku cijenu, sve prepreke koje se nađu na njihovu putu. Ako učitelji, pa i ravnatelji, nešto traže od djece (npr. primjereno ponašanje, popravljavanje ocjena i sl.), njihovi »brižni« roditelji mogu ih percipirati kao one koji ne ispunjavaju želje i ne zadovoljavaju djetetove potrebe, pa ih oni kao roditelji moraju zaštititi ne birajući prikladne načine. Često roditelji osjećaju krivnju što s djecom ne provode više vremena i prioritet daju svojoj karijeri ili zadovoljavanju vlastitih potreba, a to pokušavaju nadomjestiti tako da udovoljavaju svim prohtjevima djece, preuzimaju odgovornost, toleriraju im laži, neprihvatljivo ponašanje i sl.²⁸ Roditelji isto tako osjećaju krivnju i strah da ih dijete neće simpatizirati, ili čak voljeti, ako ga zbog nečega discipliniraju. Zbunjeni tim osjećajima roditelji postaju nesigurni i prilično osjetljivi pa neprimjereno reaguju na svaku, čak i dobronamjernu, kritiku od strane škole. Uz to, pojedini roditelji imaju visoka očekivanja od škole, ali pri tome nemaju jednaka očekivanja od djeteta, iako su izrazito usmjereni, gotovo opsjednuti, njihovim uspjehom po svaku cijenu. Navedena ponašanja roditelja, koja mogu biti važan razlog nasilnog ponašanja prema ravnateljima, zaslužuju posebnu

²⁶ Usp. M. KLOPOTAN, *Kultura, ljudska priroda i moral*, *Scopus: časopis za filozofiju studenata Hrvatskih studija*, 13 (2014) 26, 85-123; Ž. PINTAR, *Adultizirano dijete rane i predškolske dobi u suvremenom konceptu odgoja i obrazovanja*, *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 71 (2022) 1, 186-198.

²⁷ Usp. Unger, *Principal Perceptions of...*, 33.

²⁸ Usp. Pintar, *Adultizirano dijete rane i...*, 6.

analizu i empirijsku provjeru. Pozornost je, također, potrebno usmjeriti i prema čimbenicima zaštite. Prije svega preoblikovanje i transparentno prikazivanje ciljeva, očekivanja i izazova s kojima se suočavaju i ravnatelji i roditelji. Poticanje međusobnog poštivanja, razumijevanja, istinskog dijaloga i dogovora o pravilima i postupanju roditelja u školi te shvaćanja da su obrazovanje i odgoj djece njihova zajednička odgovornost.

Budući da svako takvo negativno iskustvo dodatno iscrpljuje ravnatelje, smanjuje njihovu radnu učinkovitost i motiviranost te povećava ionako visoku razinu stresa uzrokovanu poslom²⁹ moguće je pretpostaviti da doživljeno nasilje roditelja negativno utječe i na zadovoljstvo ravnatelja poslom.

Zadovoljstvo poslom najčešće je određeno kao pozitivno ili negativno emocionalno stanje koje proizlazi iz prosudbe nečijeg posla i radnog iskustva.³⁰ Riječ je o višedimenzionalnom konstrukt koji uključuje afektivnu, kognitivnu i ponašajnu komponentu. Logična i racionalna prosudba radnih uvjeta pri tome čini kognitivnu komponentu, dok je afektivna sadržana u stupnju u kojem posao ispunjava željene individualne vrijednosti te uzrokuje pozitivan osjećaj zadovoljstva ili negativan osjećaj nezadovoljstva.³¹

Rezultati recentnih istraživanja pokazuju da su ravnatelji škola uglavnom ili vrlo zadovoljni njihovim poslom i trenutnim radnim okruženjem.³² Dosadašnja su se istraživanja gotovo isključivo usredotočila na to kako određene demografske karakteristike, različiti intrinzični te ekstrinzični čimbenici (školski resursi i svakodnevna iskustva vezana uz posao) utječu na zadovoljstvo ravnatelja poslom.³³ No neka istraživanja ipak upućuju na to da su pozitivni socijalni odnosi u školi među glavnim razlozima kontinuiranog zadovoljstva ravnatelja poslom,³⁴ ali je u njima pažnja bila usmjerena isključivo na analizu odnosa učitelja i ravnatelja. Prema dostupnim podacima, do sada su provedena svega dva istraživanja u kojima je ispitan odnos između zadovoljstva ravnatelja poslom i njihova odnosa s roditeljima učenika.³⁵ Tako je, primjerice, u istraživanju provedenom među australskim ravnateljima utvrđeno da neprimjerena ponašanja

²⁹ Usp. M. DARMODY, E. SMYTH, Primary school principals' job satisfaction and occupational stress, *International Journal of Educational Management*, 30 (2016) 1, 115-128; F. WANG, K. POLLOCK, C. HAUSEMAN, School Principals' Job Satisfaction. The Effects of Work Intensification, *Canadian Journal of Educational Administration and Policy*, 185 (2018) 73-90.

³⁰ Usp. Liu, Bellibas, *School factors...*, 2; Wang, Pollock, Hauseman, *School Principals' Job...*, 74.

³¹ Usp. Liu, Bellibas, *School factors...*, 2; Y. ZHU, A review of job satisfaction, *Asian Social Science*, 9 (2013) 1, 293-298.

³² Usp. G. BROWN, *The role of job demands and job resources in predicting principal job satisfaction. A cross-national, multilevel analysis*, disertacija, Johns Hopkins University, 2021; A. MARKOČIĆ DEKANIĆ, M. GREGUROVIĆ, M. BATUR, *TALIS 2018. Učitelji, nastavnici i ravnatelji – cijenjeni stručnjaci. Međunarodno istraživanje učenja i poučavanja*, Zagreb, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje, 2020.

³³ Usp. Liu, Bellibas, *School factors...*, 3.

³⁴ Usp. B. R. WHITE i dr., *The view from the principal's office. Results from the IERC principals survey (IERC 2011-2)*, Edwardsville, IL: Illinois Education Research Council 2011.

³⁵ Usp. Brown, *The role of job...*, 42.

roditelja doprinose osjećaju nezadovoljstva i odluci o napuštanju te pozicije,³⁶ dok se u drugom istraživanju podrška roditelja izdvaja kao jedan od tri glavna razloga zbog kojih ravnatelji vole i uživaju raditi svoj posao.³⁷

Budući da je nasilje nad ravnateljima jedan posve nov, nedovoljno istraživani fenomen, osobito u Hrvatskoj, a nedovoljno se zna i o učestalosti i oblicima nasilja te učincima na dobrobit ravnatelja, odlučile smo se za provedbu kvantitativnog istraživanja čije rezultate ovdje prezentiramo.

1. Metodologija istraživanja

1.1. Cilj istraživanja

Cilj je ispitati ulogu doživljenog nasilja od strane roditelja učenika u predviđanju zadovoljstva poslom osnovnoškolskih ravnatelja.

1.2. Istraživačke hipoteze

U skladu s ciljem ispitivanja učestalosti doživljavanja pojedinih oblika nasilja od strane roditelja, razine zadovoljstva poslom i demografskim karakteristikama (spol, dob, ravnateljski staž i lokacija škole) te za provjeru povezanosti i računanja prediktorskih efekata, postavljeni su sljedeći problemi i hipoteze istraživanja:

P1: Utvrditi povezanost doživljenog nasilja roditelja i zadovoljstva poslom.

H1: Doživljeno nasilje roditelja negativno je povezano sa zadovoljstvom ravnatelja poslom.

P2: Utvrditi prediktore zadovoljstva ravnatelja poslom.

H2: Nasilje roditelja učenika je statistički značajan prediktor zadovoljstva ravnatelja poslom.

1.3. Sudionici istraživanja

U ovome istraživanju sudjelovala su 483 osnovnoškolska ravnatelja (M=134; Ž=349) iz svih makroregija Republike Hrvatske. Time je, prema podacima Ministarstva znanosti i obrazovanja (aplikacija *Školski e-Rudnik*), od ukupnog broja ravnatelja redovitih osnovnih škola u školskoj godini 2020./2021. (N=920)

³⁶ Usp. J. FRASER, B. BROCK, Catholic School Principal Job Satisfaction, Keys to Retention and Recruitment, *Journal of Catholic Education*, 9 (2006) 4, 425-440.

³⁷ Usp. White i dr., *The view from...*, 12.

obuhvaćeno 52,6 % ciljane populacije. Više od 80 % ispitanih ravnatelja starije je od 45 godina, 18 % ima između 36 i 45 godina života, a samo 1 % ima 35 ili manje godina. S obzirom na godine staža 55 % sudionika ima do 10 godina radnog iskustva na radnom mjestu ravnatelja, a 45 % ih je na toj poziciji dulje od 11 godina. S obzirom na vrstu naselja u kojemu se nalazi škola, 54 % ravnatelja radi u urbanim, a 46 % u ruralnim sredinama.

1.4. Instrumenti istraživanja

1. *Upitnik sociodemografskih varijabli* sadržava pitanja o spolu, dobi, godinama ravnateljskog staža te urbaniziranosti naselja u kojemu se nalazi škola (urbano ili ruralno).

2. *Upitnik zadovoljstva poslom*³⁸ izvorno ima 36 čestica, a za potrebe ovoga istraživanja modificiran je izbacivanjem supskale nadzora (4 čestice), te je naziv *organizacija* zamijenjen *školom*. Tako je ovaj instrument namijenjen mjerenju ukupnog zadovoljstva poslom imao 32 čestice (npr.: *Komunikacija je u mojoj školi dobra*). Odgovori su za svaku tvrdnju iskazani na ljestvici od 0 do 3 (0 = *u potpunosti se ne odnosi na mene*; 1 = *uglavnom se ne odnosi na mene*; 2 = *uglavnom se odnosi na mene*; 3 = *u potpunosti se odnosi na mene*). Ukupan rezultat dobiven je zbrojem svih odgovora pa viši rezultat predoduje višu razinu zadovoljstva poslom. U ovom istraživanju Cronbach α za sve čestice zajedno iznosi $\alpha=0,82$.

3. *Skala izloženosti nasilju roditelja*³⁹ izvorno ima 21 česticu kojima se ispituje izloženost učitelja različitim oblicima nasilja. Za potrebe ovoga istraživanja skala je modificirana tako što su dvije čestice koje obuhvaćaju pritužbe roditelja ravnatelju na rad učitelja izostavljene. Time je ovaj instrument namijenjen mjerenju izloženosti fizičkom, verbalnom, relacijskom te elektroničkom nasilju roditelja imao 19 čestica (npr. *Jesu li roditelji učenika vikali na Vas i vrijeđali Vas?*). Ispitanici su na skali Likertova tipa od četiri stupnja (0 = *nikada*; 1 = *rijetko*; 2 = *često*; 3 = *više puta tjedno*) procjenjivali koliko su često doživjeli opisana ponašanja, pri čemu viši rezultat indicira višu izloženost nasilju roditelja učenika. Pouzdanost skale iskazana Cronbachovim α za sve čestice zajedno iznosi $\alpha=0,89$.

1.5. Prikupljanje i analiza podataka

Ovo je istraživanje dio znanstvenog projekta *Odnosi u školi i profesionalna dobrobit učitelja i ravnatelja* Učiteljskog fakulteta u Zagrebu. Poziv za sudje-

³⁸ Usp. P. E. SPECTOR, *Job Satisfaction: Application, Assessment, Causes, and Consequences*, SAGE Publications, 1997, 1-96.

³⁹ Usp. Bilić, *Nasilje učenika...*, 194.

lovanje u istraživačkome projektu je prema popisu Ministarstva znanosti i obrazovanja poslan na službenu adresu elektroničke pošte svim ravnateljima osnovnih škola. U pozivu je ukratko predstavljena tema, objašnjenja svrha istraživanja te dostavljena poveznica za online anketni upitnik, koji je za popunjavanje bio dostupan od sredine travnja do sredine lipnja 2021. godine. Sudjelovanje je bilo dobrovoljno i anonimno te su ispitanici u svakom trenutku mogli odustati. U provedbi ovog istraživanja poštovane su sve odredbe Etičkog kodeksa o istraživanju s ljudima. Popunjavanje upitnika u prosjeku je trajalo petnaest minuta.

Za obradu prikupljenih podataka korišten je statistički program za društvene znanosti (SPSS 20,0) te su u skladu s postavljenim ciljem i problemima ovoga istraživanja najprije izračunani osnovni deskriptivni parametri (minimalni i maksimalni rezultat), aritmetička sredina (M), standardna devijacija (SD) te mjere asimetričnosti (engl. *skewness*) i spljoštenosti (engl. *kurtosis*) distribucija rezultata. Korelacijska analiza korištena je za utvrđivanje povezanosti zadovoljstva poslom s doživljenim nasiljem, a za ispitivanje uloge doživljenog nasilja u predviđanju zadovoljstva ravnatelja poslom korištena je hijerarhijska regresijska analiza.

2. Rezultati

Rezultati deskriptivne statistike prikazani su u tablici 1 iz koje je vidljivo da su ukupno nasilje roditelja i različiti oblici nasilja pozitivno asimetrični pa su distribucije tih varijabla normalizirane logaritamskom transformacijom, dok zadovoljstvo poslom ne odstupa od normalne distribucije. Nadalje, dobivene manje prosječne vrijednosti za doživljeno nasilje roditelja mogu upućivati na to da je riječ o relativno rijetkoj pojavi, no budući da postoje ispitanici čiji su rezultati viši ili niži od prosječnih, odlučile smo ih podijeliti u tri skupine: one koji nikada nisu doživjeli nasilje, one koji su to doživjeli rijetko te one koji nasilje roditelja doživljavaju često ili uvijek.

Tablica 1. Deskriptivna statistika korištenih skala

	N	Min	Max	M	SD	Skewness	Kurtosis
Doživljeno nasilje roditelja							
Ukupno	483	0	51	5,44	5,48	3,151	19,783
fizičko	483	0	7	0,21	0,68	5,583	43,629
verbalno	483	0	18	1,24	1,97	3,493	22,095
relacijsko	483	0	15	3,11	2,57	1,030	1,895
elektroničko	483	0	11	0,88	1,37	2,878	13,383
Zadovoljstvo poslom							
	483	24	84	52,58	9,407	0,352	0,891

U okviru te tri skupine barem jedan oblik nasilja roditelja, iako rijetko, doživjelo je čak 80,75 % sudionika, 3,73 % bilo je učestalo izloženo nasilju roditelja, pa se može govoriti o zlostavljanju, a 15,53 % sudionika nikada nije doživjelo takvo što. Detaljnija analiza pokazala je da se najučestaliji oblici nasilja roditelja nad ravnateljima odnose na različite prijetnje, širenje lažnih glasina i narušavanje ugleda u zajednici, odnosno relacijsko nasilje (74,33 % sudionika to je doživjelo barem jednom, a 6,42 % često ili uvijek) te na različite oblike verbalnih napada. Sudionici su najrjeđe izloženi različitim oblicima fizičkoga nasilja (13,25 % to je doživjelo barem jednom, a 86,75 % nikada).

Kada je riječ o zadovoljstvu poslom, gotovo 62 % ravnatelja uglavnom je ili izrazito zadovoljno poslom, dok je nešto više od 38 % uglavnom ili izrazito nezadovoljno. Pri tome se sudionici, ukupno gledano, najviše slažu s tvrdnjom prema kojoj *radeći svoj posao, imaju osjećaj ponosa* ($M=2,32$, $SD=0,70$) te s tvrdnjom po kojoj je *komunikacija u njihovoj školi dobra* ($M=2,30$, $SD=0,65$). Nasuprot tome, sudionici se u relativno najmanje slažu s tvrdnjom po kojoj *im nisu jasni ciljevi škole* ($M=0,46$, $SD=0,71$).

Prije računanja prediktorskih efekata, izračunane su korelacije između svih uključenih varijabla (tablica 2). Kao što je vidljivo iz tablice 2, zadovoljstvo poslom statistički je značajno negativno povezano s ukupnim nasiljem roditelja ($r=-0,257$, $p<0,01$) i svim ispitanim oblicima nasilja, što je očekivano i u skladu s prije provedenim istraživanjima. Iako je smjer povezanosti očekivan, zadovoljstvo poslom statistički je značajno, premda nisko, pozitivno povezano samo s ravnateljskim stažem ($r=0,139$, $p<0,01$), a s ostalim demografskim karakteristikama nije. Možemo, dakle, reći da su ravnatelji s duljim ravnateljskim stažem, bez obzira na spol, dob i mjesto gdje se nalazi škola, zadovoljniji svojim poslom. Time je prva hipoteza potvrđena.

Tablica 2. Korelacije

	RS	Mjesto	Dob	ZP	Nu	Nr	Nv	Nf	Ne
Spol	-0,108*	-0,024	0,059	-0,068	-0,035	-0,035	0,009	0,033	0,012
RS		-0,014	0,414*	0,139**	0,190**	0,206**	0,111*	0,076	0,059
Mjesto			0,091*	0,003	0,269**	0,268**	0,155**	0,014	0,216**
Dob				0,040	0,151**	0,154**	0,014	-0,080	0,126**
ZP					-0,257**	-0,245**	-0,240**	-0,180**	-0,195**

** $p<0,01$; * $p<0,05$; RS-ravnateljski staž, ZP-zadovoljstvo poslom, Nu – ukupno nasilje; Nr – relacijsko nasilje; Nv – verbalno nasilje; Nf – fizičko nasilje; Ne – elektroničko nasilje

Za ispitivanje uloge doživljenog nasilja u predviđanju zadovoljstva ravnatelja poslom provedena je hijerarhijska regresijska analiza u kojoj su razine doživljavanja različitih oblika roditeljskog nasilja činile prediktorske varijable,

a zadovoljstvo poslom kriterijsku varijablu. Budući da je u korelacijskoj analizi utvrđena značajna povezanost ravnateljskog staža sa zadovoljstvom poslom, ta je varijabla uključena u prvom koraku analize, a ostale su nezavisne varijable uključene u drugom koraku (tablica 3).

Tablica 3. Hijerarhijska regresijska analiza predviđanja zadovoljstva poslom

		β	p	R ²	p	ΔR^2	p
1	Godine ravnateljskog staža	0,099	0,030	0,010	0,030		
2	Godine ravnateljskog staža	0,166	0,000	0,123	0,000	0,113	0,000
	Ukupno nasilje	-0,430	0,044				
	Fizičko nasilje	-0,118	0,016				
	Verbalno nasilje	-0,225	0,004				
	Relacijsko nasilje	-0,463	0,003				
	Elektroničko nasilje	-0,141	0,032				

Iz prikazanih rezultata vidljivo je da godine staža, uključene u prvi korak analize, objašnjavaju vrlo malen postotak varijance zadovoljstva poslom, tek 1 %, međutim taj je doprinos statistički značajan ($p < 0,05$). Uključivanjem nasilja roditelja i različitih pojava oblika nasilja u analizu (drugi korak) dio objašnjene varijance značajno raste ($\Delta R^2 = 0,113$, $p < 0,01$) te su sve nezavisne varijable značajni prediktori zadovoljstva ravnatelja poslom. Dobiveni rezultati pokazuju da je prediktorski sklop statistički značajan prediktor zadovoljstva ravnatelja poslom ($F_{(5,476)} = 12,237$; $p < 0,001$). Korelacija prediktorskog sklopa s kriterijem iznosi 0,35, a prediktorski sklop objašnjava 12,3 % varijance kriterijske varijable. To je u skladu s prijašnjom interpretacijom, odnosno ravnatelji koji češće doživljavaju nasilje imaju manju razinu zadovoljstva poslom. Time je hipoteza 2 potvrđena pa možemo zaključiti da će ravnatelji koji doživljavaju nasilje roditelja biti manje zadovoljni poslom.

3. Rasprava

Nasilje roditelja nad ravnateljima često se smatra zanemarivim problemom u školama, no rezultati ovoga istraživanja upozoravaju da je riječ o vrlo raširenoj pojavi koju je barem jednom doživjelo gotovo 81 % sudionika, a to je u skladu s rezultatima već spomenutih istraživanja.⁴⁰ Različite prijetnje, širenje lažnih glasina i narušavanje ugleda u zajednici najučestaliji su oblici nasilja roditelja nad ravnateljima, dok su najrjeđe izloženi različitim oblicima fizičkog nasilja. To je i očekivano jer su djelatnici iz sustava odgoja i obrazovanja uvršteni na

⁴⁰ Usp. Jaksec, *The difficult parent...*, 5; Riley, Duncan i Edwards, *Staff bullying in Australian schools...*, 11; Unger, *Principal Perceptions of...*, 68.

popis službenih osoba, a napad na njih smatra se kaznenim djelom. Budući da su izravni oblici nasilja jasno uočljivi i lakše dokazivi, učestaliji su prikriveni i neizravni oblici u kojima počinitelji koriste različite sofisticirane strategije utemeljene na lažima i obmanama.

Kada je riječ o zadovoljstvu poslom, ravnatelji u najvećem broju imaju osjećaj ponosa zbog posla koji rade, smatraju da je komunikacija u njihovoj školi dobra te vole svoje suradnike, dok se opterećenost birokracijom, beznačajni poslovi te nejasni ciljevi škole i u drugim istraživanjima izdvajaju kao čimbenici koji doprinose njihovu slabijem zadovoljstvu poslom.⁴¹

Rezultati korelacijske analize pokazali su da je zadovoljstvo poslom statistički značajno negativno povezano sa svim ispitanim oblicima nasilja roditelja, a regresijskom analizom utvrđeno je da je doživljeno nasilje statistički značajni prediktor manjeg zadovoljstva poslom. Dobivene rezultate moguće je objasniti *transakcijskim modelom stresa i načina suočavanja sa stresom*.⁴² Prema tome modelu, psihološke i fiziološke reakcije na stres izazivaju negativna očekivanja pojedinca o njegovoj sposobnosti upravljanja tim stresorom. Budući da je doživljeno nasilje iskustvo koje pojedinac teško može sam kontrolirati, kod njega nastaje sumnja u vlastitu sposobnost učinkovitog upravljanja tom situacijom.⁴³ Tijekom eskalacije nasilja osjećaj nepredvidljivosti i izoliranosti dodatno se pogoršava, a žrtva, dok se pokušava nositi s nastalom situacijom, obično trpi ponovljene neuspjehe.⁴⁴ Dodatno, viktimizirana osoba na rukovodećoj poziciji nerijetko doživljava i sumnju u vlastitu vrijednost i sposobnost upravljanja ustanovom (školom), što smanjuje njezinu učinkovitosti, otežava rad te se negativno odražava na različita područja osobne i profesionalne dobrobiti.⁴⁵ No u literaturi se navodi da način suočavanja sa stresom ima veću važnost za ukupno moralno, socijalno funkcioniranje i zdravlje, nego broj i jačina samih stresnih epizoda.⁴⁶ U kontekstu ovoga rada to znači da čak i samo jedan napad roditelja, odnosno neka pojedinačna incidentna situacija, može imati izrazito negativne posljedice za ravnatelja te rezultirati manjim zadovoljstvom poslom.

Dakle, rezultati provedenog istraživanja potvrđuju postavljene hipoteze, odnosno doživljeno nasilje roditelja učenika korelira i statistički značajno predviđa razinu zadovoljstva poslom ravnatelja. Unatoč jasnom doprinosu cjelovitijem razumijevanju nasilja roditelja nad ravnateljima, u radu nisu razmatrani načini suočavanja ravnatelja s takvim negativnim iskustvima te je ispitan samo

⁴¹ Usp. Liu, Bellibas, *School factors...*, 79.

⁴² Usp. P. M. CONWAY i dr., *Workplace bullying and mental health*, u: P. D'CRUZ i dr. (ur.), *Pathways of Job-related Negative Behaviour*, Singapore, Springer, 2021, 349-434.

⁴³ Usp. I. REKNES i dr., *Exposure to bullying behaviors at work and subsequent symptoms of anxiety. The moderating role of individual coping style*, *Industrial Health*, 54 (2016) 5, 421-432.

⁴⁴ Usp. Conway i dr., *Workplace bullying...*, 355.

⁴⁵ Usp. isto, 355.

⁴⁶ Usp. I. BRKIĆ, M. RIJAVEC, *Izvori stresa, suočavanje sa stresom i životno zadovoljstvo učitelja razredne i predmetne nastave*, *Napredak*, 152 (2011) 2, 211-225.

jedan pogled na ovaj problem. Stoga smatramo važnim u budućim istraživanjima to uzeti u obzir te u procjene uključiti i druge sudionike (učitelje i roditelje).

Zaključak

Rezultati ovog istraživanja donose nove spoznaje o izloženosti ravnatelja osnovnih škola nasilju roditelja učenika. Uz definiranje nasilja roditelja prema ravnateljima, važan je doprinos ovoga rada u sistematiziranju praktičnih i znanstvenih spoznaja o čimbenicima rizika i zaštite. Rezultati provedenog empirijskog istraživanja proširuju naše spoznaje o učestalosti nasilja nad ravnateljima u RH i različitim oblicima nasilja te učincima na dobrobit ravnatelja. Povezujući teorijska i praktična saznanja može se zaključiti da je u slučajevima nasilja roditelja nad ravnateljima riječ o specifičnom obliku nasilja te je njihov odnos vrlo složen i kompleksan. Pri tome se posebno važnom može smatrati nulta faza nasilja roditelja nad ravnateljima jer omogućava detektiranje potencijalno agresivnih roditelja, a time i pripremu za suočavanje s njima. Nasilje roditelja nad ravnateljima bilo koje vrste, kao problem zajednice, a ne pojedinca, u potpunosti onemogućava izgradnju partnerskih odnosa među njima, što za posljedicu može imati smanjivanje kvalitete rada i učenja u školi. Stoga je potrebno takva nedopustiva ponašanja jasno i nedvosmisleno osuditi, a primjenom i poboljšavanjem trenutno važećih zakonskih propisa osigurati da škole budu sigurna mjesta u kojima će dobrobit učenika, njihovih roditelja i zaposlenika biti na prvome mjestu.

Marijana Dragoslavić* – Vesna Bilić**

The Role of Exposure to Student Parents Violence in Predicting Job Satisfaction of Primary School Principals

Summary

The work of school principals includes a variety of tasks, and cooperation with parents of students can be singled out as an extremely sensitive and demanding area. In recent times, principals are often exposed to various impermissible behaviours and violence from parents at their workplace, but little is known and talked about. The aim of this research is to examine the role of exposure to violence by students' parents in predicting job satisfaction of primary school principals in the Republic of Croatia. The survey included 483 (27.7 % male, 72.3 % female) school principals from all regions of the Republic of Croatia. The Socio-Demographic Characteristics Questionnaire, the Exposure to Parental Violence Scale and the Job Satisfaction Questionnaire were used to collect data. The results show that it is a widespread phenomenon, and 80.75 % of principals experienced at least one form of parental violence during their principalship. Correlation analysis found that principals who are more likely to experience parental violence report lower job satisfaction, and regression analysis showed that experienced violence was a statistically significant predictor of job satisfaction. A clear condemnation of all forms of parental violence against principals and the application and improvement of existing regulations are concluded as necessary conditions for reducing these negative phenomena and enabling quality work of principals, and thus the whole school.

Key words: job satisfaction, parents, principals, violence.

(*na. engl. prev.* Marijana Dragoslavić)

* Marijana Dragoslavić, PhD, Primary school Mario Martinolić; Address: Omladinska 11, HR-51550 Mali Lošinj, Croatia; E-mail: marijana.dragoslavica1@skole.hr.

** Vesna Bilić, PhD, Full Prof., University of Zagreb, Faculty of Teacher Education; Address: Savska cesta 77, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: vesna.bilic10@gmail.com.